O’zbekiston Respublikasi Oliy va o’rta maxsus ta’lim vazirligi

Urganch Davlat universiteti

Pedagogika fakulteti

Mehnat ta’limi yo’nalishi

303-guruh talabasi Zaripova Sevaraning

Kasb tanlashga yo’llash fanidan

Kasblar klassifikasiyasi mavzusida

REFERATI

Urganch-2014

KASBLAR KLASSIFIKATsIYaSI

Reja:

1. **Klassifikatsiyaning umumiy ko`rinishi**
2. **Kasblarning tiplari**
3. **Kasblarning turkumlari**
4. **Кasblarning bo’limlari**
5. **Kasblarning gruppalari**

Dunyoda minglab kasblar bor. Mana shu rangbarang kasblar olamida қanday қilib m olish kerak? Ҳayot yo`lini meҳnat faoliyatini to`ғri boshlash uchun қaysi kasbni tanlagan ma Bu ishda kasblar klassifikatsiyasi sizga yaxshi yordam berishi mumkin,

Ko`pgina predmetlarni o`rganish choғida siz ҳar xil oddiy va murakkab ob'ektlar, fa voқea-ҳodisalar va boshқa shunga o`xshash narsalar қanday sistemalashtirilishini bilib olga Masalan, o`simlik va ҳayvon organizmlari tiplarga, turkumlarga, turlarga. oilalarga, otryad birlashtiriladi.

Kasblar klassifikatsiyasi uchun ҳar xil belgilarni asos қilib olish mumkin. Masalan, ula nomlari boshlanadigan birinchi ҳarflar bo`yicha bo`lib chiқish mumkin. Bu xuddi luғatla tuzilishiga o`xshagan bo`ladi. To`ғri, bunday klassifikatsiyadan kasb tanlash uchun foydal unchalik қulay bo`lmaydi, chunki kasb tanlash uchun eng avvalo o`sha kasbning nomini kerak. Ҳamma gap shundaki, ko`p ҳollarda kasbning nomi, uning қanday atalishi kasb tanlay kishiga ma'lum bo`lmaydi. Masalan, aytaylik, siz yaxshi rasm chizasiz, bu mashғulot sizga yoқadi va siz bundan keyin ҳam o`zingizdagi mana shu rasm chizish қobiliyati kerak bo`la joyda ishlashni xoҳlaysiz. Xo`sh, aytingchi, siz gazmol ishlab chiқarishda rasmlardan ko`chiruvchi degan kasb borligini, poligrafiyada — dizayner, kolorist, retushyor kasbi, ba zargarlik buyumlari ishlab chiқaradigan korxonalarda inkrustator kasbi borligini bilasizmi ro`yxatni yana davom ettirish mumkin.

Kasblarni yana ular xalқ xo`jaligining қaysi soҳasiga taalluқli ekanligiga қarab joylashtirib chiқish mumkin. Bunday klassifikatsiya korxonalar va o`kuv yurtlarining raҳb uchun қulay bo`lsa ҳam, lekin kasb tanlayotgan kishiga unchalik қo`l kelmaydi. Chindan masalan, birgina tikuvchilik sanoatining o`zida modeler-konstruktorlar, texnologik jiҳo sozlovchilar, chilangarlar, gazmolni saralaydigan xisobchi-tanlovchilar, қirқuvchilar, tiku motoristlar, buxgalterlar, ektisodchilar, singari juda ko`p kasblar mavjud. Lekin kishining sh fazilatlari (қiziқishlari, mayllari, қobiliyatlari, ҳosil қilgan tajribasi) bilan sanoatning tarmoғidagi kasblarni butunlay қamrab olish mumkinmi? Albatta, yo`k. Shuning uchun ҳam ta belgilari bo`yicha tuzilgan klassifikatsiyadan emas, balki odamning o`zidan, ya'ni meҳ bevosita ishtirok etadigan kishining o`zidan kelib chiқadigan belgilarga қarab tuzib chiқ klassifikatsiyadan foydalanish kasb tanlayotgan kishi uchun қulay bo`ladi.

Chindan ҳam, odam ishlayotgan vaқtda uning diққat-e'tibori soҳaga emas (bu қanchalik yaxshi, obro`-e'tiborli va boshқa ko`pgina afzalliklarga ega bo`lishiga қaramay), meҳnat predmeti (ob'ekti) ga қaratilgan bo`ladi. Mana shu predmetni ishlatib, nimadir қilish (bu endi meҳnatning maқsadi bo`ladi). Ҳar қanday meҳnatda қurollar, vositalar mavj Niҳoyat, odam uchun uning қanday sharoitda ishlashi muҳim aҳamiyatga egadir. Kasb tanl o`ylayotgan kishi uchun қulay bo`lgan kasblar klassifikatsiyasi mana shu to`rtta belgiga tuziladi.

Sxematik tarzda olganda, bunday klassifikatsiyani to`rt қavatli yaruslardan iborat pira shaklida tasavvur қilish mumkin. Uning yaruslari: kasblarning tiplari; kasblarning turku kasblarning bulimlari; kasblarning gruppalaridan iborat bo`ladi (1 –rasm). Eng yuқorida қoldirilgan to`ғri burchak sizning bo`lajak kasbingizga mo`ljallangan.

Kasblarning gruppalari (BONM)

KASBLARNING GRUPPALARI (BONM)

KASBLARNING BO`LIMLARI (RMAF)

KASBLARNING TURKUMLARI (GPI)

KASBLARNING TIPLARI (PTChZX)

1- rasm. Kasblar klassifikatsiyasini ko`rsatuvchi sxema

Ushbu sxemani siz o`zingizning kelajakdagi meҳnat yo`lingizni tanlayotganingizda o olishingizga imkon beradigan, asta-sekin pastdan yukoriga қarab chiқib borishingiz mu bo`lgan (kasb tipini aniklashdan boshlab uning turkumini muҳokama қilishga utish va ҳokaz «pillapoya» sifatida қarash mumkin.

1. Kasblarni kanday belgilarga қarab klassifikatsiya қilish mumkin?
2. Nima uchun kasblar klassifikatsinsini bilish zarur?

Kasblarning tiplari

Meҳnat predmetiga қarab barcha kasblar beshta tipga bo`linadi (muқovaning 2-tomon sxemaga қarang).

1. «Odam — tabiat» (P). Bu erda meҳnatning asosiy, etakchi predmeti jonli tabiatdi tipga, masalan, қuyidagi kasblar kiradi: uruғshunos, meva-sabzavotshunos, davlat uruғ inspektsiyasining laboranti, master-chorvador, ximik-bakteriologik analiz laboranti, zoote agronom.

«Odam-tabiat» tipidagi kasblardan қuyidagilarni ajratib ko`rsatish mumkin:

o`simliklar organizmi meҳnat predmeti bo`lgan kasblar;

ҳayvonlar organizmi meҳnat predmeti bo`lgan kasblar;

mikroorganizmlar meҳnat predmeti bo`lgan kasblar.

Yuқorida ko`rsatib o`tilgan bo`linish «odam-tabiat» tipidagi kasbga mansub bo`lgan ki meҳnati faқat eslatib o`tilgan predmetlargagina қaratilgan bo`ladi, degan ma'noni anglatn albatta. O`simlikshunoslar, masalan, kollektiv orasida ishlaydilar, xilma-xil texnik foydalanadilar, ularning o`z meҳnatlarini ҳisobga olish, unga iқtisodiy baҳo berish masalalari ҳam shuғullanishlariga to`ғri keladi, lekin bari bir o`simlikshunoslarning diқkat-e'tiborin etadigan va ular ғamxo`rlik қiladigan asosiy predmet — bu o`simliklar va ular o`sadigan ҳisoblanadi.

Mazkur tipdagi kasbni tanlash vaқtida siz o`zingiz tabiatga қanday munosa bo`lishingiz juda muҳim aҳamiyatga egadir: siz unga dam oladigan, ko`ngil xushlik қiladiga deb қaraysizmi yoki o`zingizni butun kuch-ғayratingizni biror maҳsulot ishlab chiқarishga etishga shaylanayotgan ustaxona deb қaraysizmi? Bu savolga javob berish uchun odam o`zini i chikarish bilan boғliқ bo`lgan, jonli tabiatga aloқador ijtimoiy foydali meҳnat jarayonida tegishli to`garaklar, қiziқish bo`yicha tuzilgan gruppalarning mashғulotlarida қatnashib ko`rishi mumkin.

«Odam-tabiat» tipidagi kasblarni tanlash vaқtida ҳisobga olish zarur bo`lgan yana bir bor. Meҳnatning biologik ob'ektlarining o`ziga xos xususiyati shundan iboratki, ular (o`z қonuniyatlariga ko`ra) murakkab, o`zgaruvchan va nostandart bo`ladilar. O`simliklar

jonivorlar xam, mikroorganizmlar xam dunyoga kelib yashaydilar, o`sadilar, rivojlana Shuningdek kasallikka chalinadilar va xalok bo`ladilar. Bu soxada ishlaydi-gan xodim organizmlar to`ғrisida juda ko`p narsalarni shunchaki bilibgina қolmay, shu bilan birga ko`p muқarrar ravishda sodir bo`ladigan yoki sodir bo`lishi extimol tutilgan o`zgarishlarni xam old ko`ra bilishi kerak. Қonkret mexnat vazifalarini xal қilish vaқtida odamdan tashabbuskorl mustaқillik talab қilinadi, u tabiatga nisbatan ғamxo`r va uzoқni ko`ra oladigan kishi bo`lishi k

O`z ish daftaringizga қuyidagi savollarni yozib oling va ulara javob bering:

Bu ish sizga yoқadimi, қuyidagi ishlarni bajarishni xoxlarmidingiz:

1. Biologiyadan laboratoriya ishlari va amaliy mashғulotlarni bajarishni istaysizmi?
2. Maktab o`қuv-tajriba uchastkasida, tirik burchakda, o`қuvchilar ishlab chiı brigadasi dalalarida ishlash sizga yoқadimi?
3. O`z tomorқa uchastkangizda, boғingizda, polizingizda ishlashni istaysizmi?
4. Uy xayvonlarini boқishni istaysizmi?
5. Jonli tabiat to`ғrisidagi ilmiy-ommabop, badiiy adabiyotni ukishni sevasizmi?

Agar mana shu savollarning ko`pchiligiga «xa» deb javob beradigan bo`lsangiz, u «odam-tabiat» tipidagi kasblarning sizga to`ғri kelishi extimoldan uzoқ emas. Biroқ, xozircl xulosani xali uzil-kesil xulosa deb xisoblab bo`lmaydi. Keyinchalik siz yana bir қancha oı yiғindisini bilib olasizki, kasb tanlashda shu omillarni xisobga olmoқ zarur.

2. «Odam-texnika» (T). Bunday kasblar tipida mexnatning asosiy etakchi predmeti te ob’ektlari (mashinalar, mexanizmlar va boshқa shunga o`xshashlar), materiallar, energiya turla iborat bo`ladi. Jonsiz tabiat ob’ektlari (Er osti boyliklari, tuproқ, suv, o`rmon va қishloқ xo` maxsulotlari) xam ko`p jixatdan shularga o`xshagan bo`ladi.

Bu erda xodimlarning mexnati faқat texnikagagina қarati-lib қolmaydi, albatta. Chunc trolleybus xaydovchisi ish vaқtida passajirlar bilan muloқotga kirishadi, kran mashinisti (kra қishloқ xo`jalik xayvonlari қamalgan қafaschani ortish bilan mashғul bo`lishi mumkin va xo Lekin baribir mazkur xolatlarda xodimlarning professional diққat-e’tibori қaratiladigan va ғamxo`rlik қiladigan etakchi predmet - texnika ob’ektlari va ularning xususiyatlari l қolaveradi.

«Odam-texnika» tipidagi kasblardan қuyidagilarni ajratib ko`rsatish mumkin:

қazib olingan tuproқ, toғ jinslariga ishlov berish bilan boғliқ bo`lgan kasblar: proxodl buldozer mashinisti, burғulash kurilmasining dizelisti, kon texnigi, muxandis-geolog va sł o`xshashlar;

nometall sanoat materiallari, buyumlar, chala maxsulotlarga ishlov berish va ul foydalanish bilan boғliқ bo`lgan kasblar: duradgor, keng profildagi optik, to`қuvchi, tiku modeler, muxandis-texnolog va boshқalar;

metall ishlab chiқarish va unga ishlov berish, mashinalarni, priborlarni mexanik u yiғish va montaj қilish bilan boғliқ bo`lgan kasblar: tokar, programma bilan boshқarila stanoklar operatori, slesar-asbobsoz, texnik-metallurg, yarim avtomat mashinalarda elektr payvandlovchi va xokazo;

texnologiya mashinalari, jixozlari, transport vositalarini remont қilish, sozlash va u xizmat ko`rsatish bilan boғliқ bo`lgan kasblar: ta’mirlovchi-chilangar, texnologik jix sozlovchisi, muxandis-mexanik va boshқalar;

binolar, inshootlar, konstruktsiyalarni montaj, tamirlash bilan boғliқ bo`lgan ka armaturachi-betonchi, қo`lda ishlatiladigan asbob bilan kavsharlovchi-elektr payvandlc chilingar-tamirlovchisi, arxitektor va boshқalar;

elektr jixozlarini, priborlarni va apparatlarni yiғish, montaj қilish bilan boғliқ bo kasblar: elektr montajchisi, radioapparatlar va priborlar montajchisi, mikrosxemalarni yiғu soatsoz yiғuvchi, injener-fizik va boshқalar;

elektr jixozlari, priborlar, apparatlar remonti, sozlanishi va ularga xizmat ko`rsatish boғliқ bo`lgan kasblar: radio va televizion apparatlarga xizmat ko`rsatish va ularning re

bo`yicha radiomexanik, elektrochilangar, programma bilan boshқariladigan stanoklarni sozlc elektr aloқalari texnigi, radio-fizik va boshқalar;

yuk ko`tarish, transport vositalarini қo`llanish va ularni boshқarish bilan boғliқ bo kasblar: avtomobil xaydovchisi, doker-mexanizator, aviakompaniyalarnining uchuvchisi, avtoı transportidan foydalanish muxandisi va boshқalar;

қishloқ xo`jalik maxsulotlarini қayta ishlash bilan boғliқ bo`lgan kasblar: oshpaz, no: oziқ-ovkat maxsulotlarini қayta ishlash bo`yicha muxandis-texnolog va boshқalar.

Texnika ob’ektlarini қayta ishlash, o`zgartirish, қayta joylashtirish yoki baxolः xodimdan nixoyatda aniқ ishlash, o`z xatti-xarakatlarida қat’iyatli bo`lish talab қilinadi. Mod texnika ob’ektlari amalda xar doim odamning o`z қo`li bilan yaratilar ekan, texnika ola novatorlik, fikr-muloxaza қilib ko`rish uchun, texnika ijodkorligini namoyish қilish uchun ay katta imkoniyatlar mavjuddir. Ishga ijodiy yondashish bilan bir қatorda texnika soxasida (x boshқa xamma joyda xam) odamdan yuksak darajada ijrochilik intizomi talab қilinadi.

Қuyidagi savollarga javob bering:

Bu ishlar sizga yoқadimi, қuyidagi ishlarni қilishni xoxlarmidingiz:

1. Yangi materiallar, asboblar, mashinalar to`ғrisida bilishni istaysizmi?
2. Қandaydir materiallarni, buyumlarni (gazlamalardan, yoғochdan, қoғo metalldan yasalgan, oziқ-ovқat maxsulotlaridan tayyorlangan va boshқa shunga o`xshash қarab chiқishni xoxlaysizmi?
3. Buyumlarning xususiyatlarini va nimalarga ishlatilishini bilishni istaysizmi?
4. Uz қulingiz bilan buyumni, maxsulotni tayerlash istagingiz bormi?
5. Yangi buyumlar o`ylab topishga yoki mavjud buyumlarni boshқacharoқ қilib yasashga xoxishingiz қalay?
6. Xar xil predmetlarni yiғib ishlash sizga yokadimi?
7. Kundalik turmushga kerak bo`ladigan narsalarni, maishiy texnikani, k kechaklarni tartibga solish (tamirlash , қaytadan yasash) ni yaxshi ko`rasizmi?
8. Texnik chizmalarni, sxemalarni tushuna olasizmi?
9. O`lchov vositalaridan foydalanishni bilasizmi?
10. Chizmalar chizishni bilasizmi?

Bordi-yu, siz ko`p savollarga «xa» deb javob berar ekansiz, chamasi, sizga «oda texnika» tipidagi kasb to`ғri keladi.

3. «Odam-odam» (Ch). Bu erda asosiy mexnat predmeti odamlardir. Mazkur m soxasida mayllar, kiziқishlar қay darajada ekanini aniқlashda o`қuv predmetlaridan tashқar shaxsan o`zingiz jamoat ishlarida, kollektiv ravishda o`tkazilgan tadbirlarni tashkil etishda isl etib orttirgan tajribangiz xam yordam beradi.

Makzur tipga kiradigan қuyidagi kasblarni ajratib ko`rsatish mumkin:

- Radioelektron apparatlar va priborlar montajchisi elektr va radiotexnika soxasida chuқur bi ega bo`lmoғi kerak.

Odamlarni o`қitish va tarbiyalash bilan, bolalar kollektivlarini uyushtirish bilan b bo`lgan kasblar: maktabgacha tarbiya muassasasi tarbiyachisi, ishlab chiқarish ta’limi u o`қituvchi va boshқalar;

ishlab chiқarishni boshқarish, odamlarga, jamoalarga raxbarlik қilish bilan boғliқ bo kasblar: avtotransport қorxonasining dispetcheri, ishlab chiқarishni tashkil etish bo`yicha mux iktisodchi va boshқalar;

maishiy, savdo xizmati ko`rsatish bilan boғliқ bo`lgan kasblar: sotuvchi, sarta kompleks қabul punktida buyurtmalarni қabul қiluvchi va boshқalar;

axborot xizmati ko`rsatish bilan boғliқ bo`lgan kasblar, shaxarlararo aloқa oper ma’lumotlar byurosining xodimi, ekskursovod va boshқalar;

odamlarga informatsion-badiiy xizmat ko`rsatish xamda badiiy kollektivlarga raxl қilish bilan boғliқ bo`lgan kasblar: klub xodimi, dirijor va boshkalar;

meditsina xizmati ko`rsatish bilan boғliқ bo`lgan kasblar: feldsher, meditsina xamsh
shifokor va boshқalar.

«Odam-odam» tipidagi kasblarga oid meҳnatning asosiy mazmuni odamlarning o`zar biriga ta'sir ko`rsatishidan iboratdir. Bunday bir-biriga ta'sir ko`rsatishning muҳim қismi o munosabatlar ҳisoblanadi.

Mazkur tipdagi kasb bo`yicha muvaffaқiyatli ishlash uchun odamlar bilan aloқaga kiri va ular bilan doimiy ravishda muloқotda bo`lishni, odamlarni tushunishni, ularning o`ziga xususiyatlarini bilib muomala қilishni o`rganib olish kerak, shuningdek, ishlab chiқarish, texnika, san'at va boshқa shu singari tegishli soҳaga oid bilimlarni egallab olish lozim.

Odamlar bilan ishlash unchalik oson ishlardan emas. Misol uchun sotuvchilik kasbin ko`raylik. Sotuvchi ish vaқtida xar dakika yangi-yangi odamlar bilan muomala қilishi k Xaridorlar ҳar xil bo`ladi: ular orasida o'ta sinchkovlari ҳam, mol tanlashda ikkilanib turadiga ҳam, ҳaddan tashқari ko`p gapiradiganlari ҳam uchrab turadi va ҳokazo. Xaridorlar bilan muo қila olish esa sotuvchining vazifasidir.

Bu erda sotuvchiga o`ziga xos iste'dod: oғirvazmin, xushmuomala, xush fe'l bo maҳorati zarur bo`ladi.

«Odam — odam» tipidagi kasb tanlash uchun juda muҳim va zarur bo`lgan sh fazilatlarning қisқacha ro`yxati қuyidagilardan iborat:

odamlar bilan ishlash jarayonida barқaror yaxshi kayfiyatda bo`lish;

odamlar bilan muomalada bo`lishga o`zida eҳtiyoj sezish, jamoat, otaliқ ish sidқidildan ishtirok etish;

boshқa kishilarning niyatini, o`y-fikrlarini, kayfiyatini tushuna olish, fikran o`zini bo kishining o`rniga қo`yib ko`rish қobiliyati;

odamlar o`rtasidagi o`zaro munosabatlarni tezda bilib olish, ko`pchilik kishilarning sh fazilatlarini yaxshi tushunish va bilish maҳoratiga ega bo`lish;

turli kishilar bilan umumiy til topa olish.

Қuyidagi savollarga javob bering:

1. Boshқa odamlar sizni muomalada tez xafa bo`ladigan, tabiati nozik va sal ko`ngli ko`tarmaydigan kishi, deb ҳisoblaydilarmi (tanқidga, tanbeҳga javob berishda)?
2. Muomala vaқtida paydo bo`lgan kayfiyat (қuvonch, xafa-garchilik, қayғu ko`nglingizda қolgan narsalar uzoқ muddat saқlanib қoladimi?
3. Sizning kayfiyatingiz goҳ ko`tarilib, goҳ tushib, yaxshi-yomon kayfiyatlar tez-tez almashinib turadimi?
4. Siz o`z nomingizga aytilgan tanқidiy fikrlarni ko`nglingizga oғir olib, uzok vaқt iztirob chekib yurasizmi?
5. Sershovқin, қuvnoқ odamlar orasiga tushib қolganda қattiқ charchamaysizmi?
6. Yangi odamlar bilan tanishishga to`ғri kelib қolgan vaқtlarda қiynalib, istiҳola yurmaysizmi?
7. Siz biror yangi gapni boshқa kishilardan so`rab bilishdan ko`ra uni kitobdan o`қib bilib olish oson va қulay deb ҳisoblaysizmi?
8. Sizda yolғiz o`zingiz қolib, tinch-osoyishta bir joyda dam olish istagi tez-tez bo`lib turadimi?
9. Birov bilan gaplashayotgan vaқtingizda kerakli so`zlarni topib aytish uchun uzoқ vaқt o`ylamaysizmi?
10. Siz juda ko`p yangi tanishlar orttirishdan ko`ra kichik bir davradagi doimiy do`stlarni afzal ko`rmaysizmi?

Basharti, mana shu savollarning ko`pchiligiga siz «ҳa» deb javob beradigan bo`lsang ҳolda, aftidan, odamlar bilan boғliқ bo`ladigan kasblar sizga unchalik to`ғri kelmaydi. Ҳar ҳol soҳada muvaffaқiyatga erishish uchun o`z ustingizda ko`proқ ishlashingizga to`ғri keladi.

4. «Odam-belgili sistema» (3). Kasblarning bu tipida shartli belgilar, raқamlar, kodlar, t
yoki sun'iy tillar asosiy etakchi meҳnat predmeti ҳisoblanadi. Ҳozirgi zamon kishisi belgil
belgi sistemalari dunyosida tekstlar, chizmalar, sxemalar, kartalar, jadvallar, formulalar,
belgilari ichida yashaydi. Binobarin, bularning ҳammasini biladigan tegishli mutaxassislar
zarur.

«Odam-belgili sistema» tipidagi kasblar қuyidagilarni o`z ichiga oladi:

ҳujjatlarni (ona tilida yoki chet tilida) rasmiylashtirish, ish yuritish, tekstlar va ula
қayta yozilishi, қayta kodlashtirilishi bilan boғliқ bo`lgan kasblar: tarjimon, sekretar-mashin
telegrafchi, texnik redaktor va boshқalar;

sonlar, miқdoriy nisbatlar meҳnat predmeti ҳisoblangan kasblar: ҳisoblash mashinalar
operatori, kontrolyor-kassir, programmist, buxgalter, texnik-rejalashtiruvchi va boshқalar;

shartli belgilar sistemasi, ob'ektlarning sxematik tasviri ko`rinishidagi informatsiya
қayta ishlash bilan boғliқ bo`lgan kasblar: chizmachi, topograf, texnik-geodezist, injen
boshқalar.

Mazkur tipdagi kasblarning birortasida muvaffaқiyatli ishlash uchun mana shu be
olamiga, sirtdan қaraganda қuruқ belgi bo`lib ko`rinadigan olamga xayolan sho`nғib ketac
tevarak-atrofni o`rab olgan ҳayotdagi predmetli xususiyatlarni birdan unuta oladigan va b
diққat-e'tiborni u yoki bu belgidan iborat ma'lumotlarga қarata oladigan darajadagi al
қobiliyat zarur bo`ladi. Shartli belgilar shaklidagi informatsiyalarni қayta ishlash va
ma'lumotlarni kontrol қilish, tekshirish, ҳisobga olish, қayta ishlash vazifasi, shuningdek, y
yangi belgilar, belgi sistemalarini yaratish vazifasi paydo bo`ladi.

Turli predmetlar, sanoklar, ҳisoblashlar, chizmalar, sxemalar, yozuvlar olib borisl
xil turdagi ma'lumotlar (gazetalardan kirқib olingan makolalar, ҳujjatlardan ko`chirmalar
tildan ikkinchi tilga қilingan tarjimalarning tartibga solib to`planishi va saқlanishi bo`yicha baj
yozma ishingizda o`z tajribangizga baҳo berishga ҳarakat қilib ko`ring. Agar mana shu ishlar
erinmasdan қiziқish bilan bajargan bo`lsangiz, eҳtimol, bu sizning kelgusidagi mashғul bo`la
ishingiz professional faoliyat ko`rsatadigan soҳangiz bo`lib kolishi mumkin.

5. «Odam badiiy obraz» (X). Қasblarning bu tipida badiiy obrazlar, ularning tuzilish us
etakchi meҳnat predmeti ҳisoblanadi. Bu erda қuyidagi kasblarni ajratib ko`rsatish mumkin:

tasviriy faoliyat bilan boғliқ bo`lgan kasblar: badiiy mebellar ishlab chiқarish bo`
duradgor, toshga o`yib gul soluvchi, yoritish elektrotexnigi (teatrda), poyabzal kanstru
modeleri, dizayner-rassom va boshқalar;

musika faoliyati bilan boғlik bo`lgan kasblar: pianino va royallarni sozlovchi, orkestr a
kompozitor va boshқalar;

adabiy-badiiy faoliyat bilan boғlik bo`lgan kasblar: badiiy adabiyot redaktori, adabiy x
va boshқalar;

aktyorlik-saxna faoliyati bilan boғlik bo`lgan kasblar: teatr artisti, estrada artis
boshқalar.

«Odam badiiy obraz» tipidagi kasblarning o`ziga xos xusysiyatlaridan biri shundan ibo
xodim amalga oshirgan, sarf қilgan meҳnatining anchagina қismi tashқi tomondan қa
kishining ko`ziga ko`rinmay, yashirincha қoladi. Bundan tashқari, meҳnatning so`ngi natij
erishish uchun, ya'ni ijroning engil, zo`riқmasdan bajarilishi va o`ynalayotgan rolning t
chiқishi uchun ko`pincha maxsus kuch-ғayrat sarf қilishga to`ғri keladi. Chunonchi, saxnada
yo`ғi bir necha dakika davom etadigan tomoshani ko`rsatish uchun artist ҳar kuni bir necha so
meҳnat қilishi kerak.

Mazkur tipdagi kasbni tanlamoқchi bo`lsangiz, meҳnatning mana shu yashirin to
to`ғrisida o`ylab ko`ring, eҳtimol, bu ishni bajarish sizning ko`lingizdan kelmay қolishi
mumkin.

Shunday қilib, biz meҳnatning boshқa tipini ajratib ko`rsatdik va ularning ҳar birini o
muvofiқ ravishda P, T, Ch, 3, X ҳarflari bilan belgilab chiқdik. Bu ҳarflar piramidaning bir
yarusi қavatini tashkil etadi (1-rasmga қarang).

1. Kasblarning tiplari қanday atalishini ayting, ҳar bir tipga қisқacha xarakteristika beri

2. Sizda kasblarning қaysi tipiga kiziқish uyғondi? O`z javobingizni asoslab ber ҳarakat қiling.

3. Baza korxonasidagi қanday kasblarni bilasiz? Ularni ko`rib chiқilgan klassifikatsiy қaysi tiplariga kiritish mumkin?

Kasblarning turkumlari

Meҳnatning maқsadi odam faoliyati mazmunining muҳim xa-rakteristikasi ҳisobl Meҳnatning maқsadlari xilma-xil bo`lishiga қaramasdan, ularni uchta katta gruppaga: b o`zgar-tirish, o`ylab topish gruppalariga bo`lish mumkin. Meҳnatning maksadiga қarab kasl uch turkumga ajratib ko`rsatish mumkin.

1. Gnostik kasblar (G). Bu kasblarning nomi lotincha «gnozis»—bilim, bilish ma’noni anglatuvchi so`zdan olingan. Agar siz akliy meҳnat (ya’ni bilib olish, gnostik me bilan faқat ish stolida, xonada shuғullanish mumkin deb o`zingizga odat bo`lib қolgan t o`ylaydigan bo`lsangiz, u ҳolda bunday fikrdan voz kechishga to`ғri keladi. Bilish, o`rg meҳnati bilan boғliқ bo`lgan ko`pgina kasblar mavjud bo`lib, ular bilan bevosita moddiy i chiқarish jarayonida shuғullanishga to`ғri keladi. Masalan, kontrolyorlar, sortga ajratuvc pirometristlar ana shunday kasbdagi kishilardir.

Bu turkumdagi kasbga oid meҳnatning maқsadi turlicha: maҳsulotni navlarga ajr oldindan ma’lum bo`lgan belgilarga қarab tekshirish, baҳo berishdan iborat bo`lishi mumkin.

Masalan, korxonadagi texnika nazorati bo`limining kontrolyori tayyorlangan maҳs UzST talablari, maҳsulot namunalari bilan solishtirib, taққoslab tekshiradi. U maҳsulotni қ navga kiritish kerakligi to`ғrisida mas’uliyatli қaror chiқaradi, brak maҳsulotni aniқ Kontrolyor o`z meҳnatida xilma-xil o`lchov asboblaridan, instrumentlardan va jiҳozl foydalanadi.

Gnostik kasblarni ilgari қarab chiқilgan beshta tipdagi kasb-larning ҳar biri orasida t mumkin. Mana, bunga bir nechta misol keltiramiz. P tipidagi kasb tuxumlarni sortlarga ajrat ximik-biologix analiz laboranti; T tipidagi kasb radioapparatlar kontrolyori, vagonlarni yuruvchi; Ch tipidagi kasb — transportdagi normirovshik, sanitariya vrachi; 3 — tipidagi ka korrektor, normirovshik; X tipidagi kasb — musika asboblarining kontrolyori, adabiy tanқidch

Mazkur turkumdagi kasblar xodim oldiga muayyan talablar қo`yadi. Unda yaққol nam bo`lib turgan bilish aktivligi, kuzatuvchanlik, yuksak darajadagi ishchanlik ҳamda diққat, xot tafakkurning barқaror bo`lishi niҳoyatda muҳimdir. Maҳsulot sifati ustidan o`rnatiladigan na ob’ektlarga, shart-sharoitlarga u yoki bu xilda baҳo berish ko`pincha boshқa kishila manfaatlariga ҳam taalluқli bo`lishi tufayli bu ishda pozitsiyaning қat’iy bo`lishi, xul chiқarishda printsipiallik kursatish ғoyat muҳim aҳamiyatga egadir.

Қuyida gnostik kasb vakillarining meҳnati mazmuniga juda қisқa tarzda berilgan ucht keltiriladi. Siz ularda:

a) klassifikatsiya, b) baҳo berish, v) tadқiқot maқsadlaridan қaysi biri ustun turganligini aniқl ҳarakat қiling. Tovarshunos (tayyor kiyimlar va gazmollar dukonida) olingan gazlam uzunasiga bosilgan gulning bir tekis chiққanligini, ularda ishlab chiқarish nuқsoni yoki eҳtiyotsizlik bilan ortib-tushirish vaқtida kir-chir bo`lgan-bo`lmaganligini, omborlarda no saқlash, noto`ғri tashish natijasida ҳosil bo`lgan doғlarning bor-yo`қligini tekshiradi, t kiyimlarning sifatli tikilishiga e’tiborni қaratadi. Radiodetallarning elektr parametrlarini o`lch (ishlab chikarish korxonasida) o`z ish joyida elektr o`lchov asbobiga (yoki asboblar komplek tekshiriladigan va tekshirib bo`lingan (brak қilingan yoki yaroқli) maҳsulotni solish uchun t radiodetallarning parametlarida yo`l қo`yish mumkin bo`lgan chetga chiқishlar to`ғrisida ma’ beruvchi, ҳavo muҳitidagi ҳaroratga қarab tuzatish kiritish to`ғrisida, priborlardagi xato to`ғrisida ma’lumotlar yozilgan jadvallarga ega bo`ladi. O`lchovchi kishi detalni қo`liga olib o`lchov asbobining kontaktiga ulaydi, shkalaga қarab, u yoki bu қarorga kelganidan keyin, d tegishli idish (tara) ga soladi.

Vagonlarni қarab yuruzchi (temir yo`lda) қo`li bilan bukslar (sirpanish podshipnigig bo`lgan қurilma) ni ushlab ko`rish yo`li bilan uning ҳaroratini belgilaydi, bukslarda

changlarning izi bor-yo`ʀligini ʀarab tekshiradi va boshʀa shunga o`xshash ishlarni baj
Tamirlash operatsiyalari o`tkazish zarurligi to`ғrisida bir ʀarorga keladi.

2. O`zgartiruvchi kasblar (P). Juda ko`p kasblar meҳnat predmetlarini o`zgartirish boғliʀ bo`ladi.

Odamning o`zgartiruvchi faoliyati faʀat buyumlargagina ʀaratilib ʀolmay, shu bilan energiya turlariga, informatsiyalarga, jarayonlarga, ijtimoiy ҳayotning tuzilishiga ʀaratilgan bo ҳam mumkin. Mana, bunga faʀat birgina misol keltiramiz. Etakchi o`ʀuvchilarni uyushtirdi va ko`chat o`tʀazishda aktiv ishtirok etdilar. Mana shu misolda faʀat landshaftning o`zgarga to`ғrisida gapirish kifoya ʀilmaydi. Bu erda eng muҳimi bolalarning meҳnatga, bir-birlariga bo munosabatlari o`zgaradi va ҳokazo.

Goҳo o`zgarish meҳnat predmetiga bevosita ta'sir ko`rsatish jarayonida, ayt chilangarning ishida, chizmachi, kartograf yoki toshga o`yib go`l soluvchi ustaning ishida bo`lishi mumkin.

O`zgartiruvchi kasblar turkumiga oid misollarni ilgari ko`rib chiʀilgan kasblarning tipidan istagan bittasida ko`plab topish mumkin. O`zgartiruvchi kasblar xodimdan mua fazilatlarga ega bo`lishni talab ʀiladi. Shunchaki talab ʀilibgina ʀolmay, shu bilan birga fazilatlarni faol ravishda rivojlantiradi ҳam.

Mazkur turkumga oid kasblarning yana bir o`ziga xos xususiyatini ta'kidlab o`tish k Meҳnat predmetini amaliy ravishda o`zgartirish xodimdan aʀliy faoliyat ko`rsatishni talab ʀ Meҳnatning aʀliy (intellektual) tomoni ko`pincha tashʀaridan kuzatganda ko`zga ko`rinm Shuning uchun ҳam ba'zi bir ishlarning (ularni yuzaki kuzatganda) intellektual nagruzkasi yo bo`lib tuyuladi. Kasb tanlayotgan vaʀtda va keyinchalik o`sha kasbni puxta egallab olinay vaʀtda meҳnatning ana shu ko`zga ko`rinmaydigan, yashirin tomonini ko`ra bilishni o`rg muҳim aҳamiyatga egadir. Masalan, shunday bir amaliy vaziyatni ko`zdan kechirib chiʀaylik.

Tokar kesish asbobini tanlayapti, deylik. Tashʀaridan ʀaraganda, bu bir daʀiʀalik bunday ʀaradi-yu, darҳol baҳolab o`ziga keraklisini tanlab oldi. Xo`sh, aslidachi? Aslini olg bu erda nimalar sodir bo`ldi? U xayolan ko`z oldida turgan barcha kesish asboblarining ʀirral uchlarini, burchaklarini aloҳida-aloҳida tekshirib chiʀdi. So`ngra, yana xayolan u yoki bu re tanlab o`ziga kerak bo`lgan ma'lum gruppaga (masalan, rezba ochadigan yoki ʀirʀadigan y boshka bir turdagi kesish asboblari gruppasiga) kiritadi. Shundan keyin u yana o`z diʀʀat-e'ti ʀirʀilayotgan predmetga yaʀinlashtirilgan muayyan kesish asbobiga (uning joylashtirilis kesiladigan burchaklarga) jalb ʀiladi, ushbu asbobni xayolan boshka shunga o`xshagan ti asboblar gruppasiga kiritadi.

Yuʀorida keltirilgan misollarning ʀaysi birida xodimlarning uzgartiruvchi fao yorkinrok namoyon bo`lganligini aniʀlang.

Oziʀ-ovʀat maҳsulotlari sotuvchisi. Ish kuni mobaynida sotuvchi bo`limdagi mo tekshirib turadi, ularni sotuvchilar uchun ʀulay bo`lgan joylarga olib ʀo`yadi, xarid ʀil mollarga to`ғri ҳaʀ to`lanayotganini tekshiradi va boshka shu singari ishlarni bajaradi.

Bolalar boғchasining tarbiyachisi. Bolalarning o`yinlariga, meҳnatiga, o`z-o`ziga x ko`rsatishiga raҳbarlik kiladi, bolalarda elementar matematik tasavvurlarni rivojlantirish, o`stirish, rasm chizish, ҳaykalchalar yasash, muzika bo`yicha mashғulotlar o`tkazadi; od jamiyatda o`zlarini ʀanday tutishlari to`ғrisidagi ʀoidalar, axloʀ-odob normalari bilan bol tanishtiradi, oilada bola tarbiyasi masalalari bo`yicha ota-onalar ҳuzurida nutk so`zlaydi.

3. Tadʀiʀotchilik kasblari (I). Mazkur turkumning nomi izoҳ berishni talab ʀiladi. Bu n karab, mazkur kasb ʀidiruv ishlari bilan (masalan, geologik ʀidiruv ishlari bilan) yoki tadkiʀotlar bilan, albatta, boғliʀ kasb bo`lsa kerak, deb o`ylamaslik kerak. Bu erda o`zgartir turkumga yakin bo`lgan kasblar to`ғrisida gap boradi.

Mazkur turkumdagi kasbda ʀilinadigan meҳnatning maʀsadi — ʀandaydir bir noma narsani, buning ustiga ko`pincha cheklangan bir vaʀt sharoitida ʀidirishdan iborat bo`ladi. Bu poyabzal sirtini tayyorlaydigan bichiʀchi ustaning ishi misolida tasvirlab berishga ҳarakat ʀil U bir parcha charmni ʀo`liga olib, uni pressning plitasi ustiga ʀo`yadi, material ustiga ʀirʀish a — rezakni joylashtiradi, udarnikni ish ustiga shunday yaʀinlashtiradiki, u shundaygina rezak u

kelib қoladi va shundan keyingina stanokni yurgizadi. Sirtdan қaraganda, ҳammasi oddiy o`xshab tuyuladi. Lekin ҳar bir charm parchasi o`zining shakli, o`lchovi, yaққol ko`zga ko turgan va ko`rinmay turgan sifatlari bo`yicha boshka ҳech bir shunday charm parch o`xshamaydigan darajada betakrordir (charmning turli joylari қalinligi bilan bir-biridan farқ к turlicha deformatsiyalanadi, unda yorilgan, kesilgan joylar va boshқa shunga o`xshash nuқs mavjud bo`ladi, materialning turli kismlari poyabzalning muayyan detallarini tayyorlash u yaroқli bo`ladi). Charm — kimmatbaҳo material, shuning uchun undan juda oz darajada chi chikadigan қilib bichish ayniksa muҳim aҳamiyatga egadir. Ҳar bir material parchasi k olinganida bu ҳaқda uzoқ o`ylab o`tirish uchun vaқt yo`қ. Shunday bo`lgach, ҳar safar ayni shu charm parchasi bichiғining kanday kilib eng yaxnsh variantini topish mumkin, ka қilinganda eng tejamli va eng sifatli variant bo`ladi, degan murakkab vazifa ko`ndalang b turadi.

O`zgartiruvchi turkumdagi kasblarga razmetkachilik (kemasozlik soҳasida, metallga i berish sanoatida), yakka tartibda kiyim tikish atelesining bichikchilik kasbini va boshka sh o`xshash kasblarni kiritish mumkin.

Қuyida keltirilgan ikki xil kasb ishchilari meҳnatini bir-biriga taққoslang. Ulardan қays ko`proқ murakkab amaliy vazifalarni ҳal etadi?

Ko`chma beton қorish mashinasining motoristi. Belgilangan re-tseptlarga muvofik u tashish қurilmalarining yordamida tsement, қum va boshқa zarur komponentlarni aralash agregatlariga to`kadi. Mana shu agregatlarni tokka ulab yurgizadi, o`chiradi va shu yo`l bilan b қorishma ҳamda boshқa shunga o`xshash narsalar ishlab chiқarish bo`yicha berilgan re bajaradi.

Skreper mashinisti (er қazish-transport mashinasi mashinisti). Kurilishda sk mashinistlari қurilishga birinchi bo`lib қadam қo`yadigan kishilardir. Ular ҳali yo`l қuriln sayҳonlikda birinchi bo`lib ish boshlaydilar; ba’zan juda chuқur joylardan, masalan, kotlovanl yurib o`tishga to`ғri keladi. Mashinist kovshning ҳolatini kuzatib boradi, kovsh tuproққa қa to`lib borayotganligini tekshirib turadi. Tuproқning xususiyatiga қarab (u yaxlagan bo`lishi, so bo`lishi, loy aralashgan toshloқ bo`lishi mumkin va ҳokazo) uni surish rejimini muvofiқlas turadi, ya’ni surib tekislanadigan tuproқ қatlamining қalinligini o`zgartiradi. Mashinist o`z i texnika ҳujjatlariga (texnologiya kartasiga, barpo etilayotgan inshoot sxemasiga) amal қiladi.

Yuқorida keltirib o`tilgan kasblarning uch turkumga bo`linganligi — shartli bo`lini Shunday kasblar ҳam borki, ular ikki yoki ҳatto mana shu uchala turkumdagi kasbla ҳammasiga xos bo`lgan belgilarni turli darajada o`zida mujassamlashtirgan bo`ladi. Chunc o`қituvchilik kasbi o`zgartiruvchi kasblar sinfiga mansubdir, biroқ imtiҳonlar davriga o`қituvchi o`қuvchilarning bilimini tekshirayotgan, baҳolayotgan vaқtda meҳ-natning ma ko`proқ gnostik kasblarga xos bo`lib қoladi. Sozlovchi-chilngar dastlab mexanizmning buz joyini topadi, keyin uni tuzatadi, bunday buzilish boshқa takrorlanmasligi uchun nimalar kerakligi to`ғrisida o`ylaydi. Bu erda meҳnat maқsadining ҳar uchala turi bilish, o`zgartiri tadқiқ etish turlari mavjud. Lekin ҳar қanday kasbda ҳam meҳnatning asosiy maқsadi nin iborat ekanligini belgilab olish mum-kin va u mana shu maksadga қarab muayyan bir turk kiritiladi.

1. Meҳnatning maksadiga қarab kasblar қanday klassifikatsiya қilinadi?
2. Ҳar bir turkumdagi kasb uchun xos bo`lgan meҳnatning asosiy maқsadlarini aytib berı
3. Nima uchun kasblarning turkumlarga bo`linishi shartli bo`linish bo`ladi javobingizni berishga ҳarakat қiling.

Baza қorxonadagi kasblardan misollar keltiring. Bu misollarda korxonadagi meҳna mazmuni murakkab amaliy vazifalarni ҳal қilish zaruriyatini nazarda tutadigan bo`lsin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.. P.T. Magzumov “O`quvchilarni mehnatga va kasb tanlashga tayyorlash” T.O`qituvchi 1991 yil.
2. Davletov K.D. “ O`quvchilarni kasb tanlashga yo`llash” T.O`qituvchi 1986 y
3. R.X.Jo`raev, O`.Q.Tolipov, Sh.S.Sharipov. Uzluksiz ta’lim tizimida o`quvchil kasb-hunarga yo`naltirishning ilmiy-pedogogik asoslari.Mografiya.-T: FAN. 200 120 b.
4. Muslimov N.A. Bo`lajak kasb ta’limi o`qituvchilarini kasbiy shakllantirish. Monografiya.Toshkent: “Fan”, 2004.
5. O`quvchilarning kasbiy yo`nalganligini aniqlash. O`quv qo`llanma. Tosh 2002 y.
6. “Uzluksiz ta’lim tizimida o`quvchilarni kasb xunarga yo`naltirish” mavzus ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari. Toshkent, 2002 y.